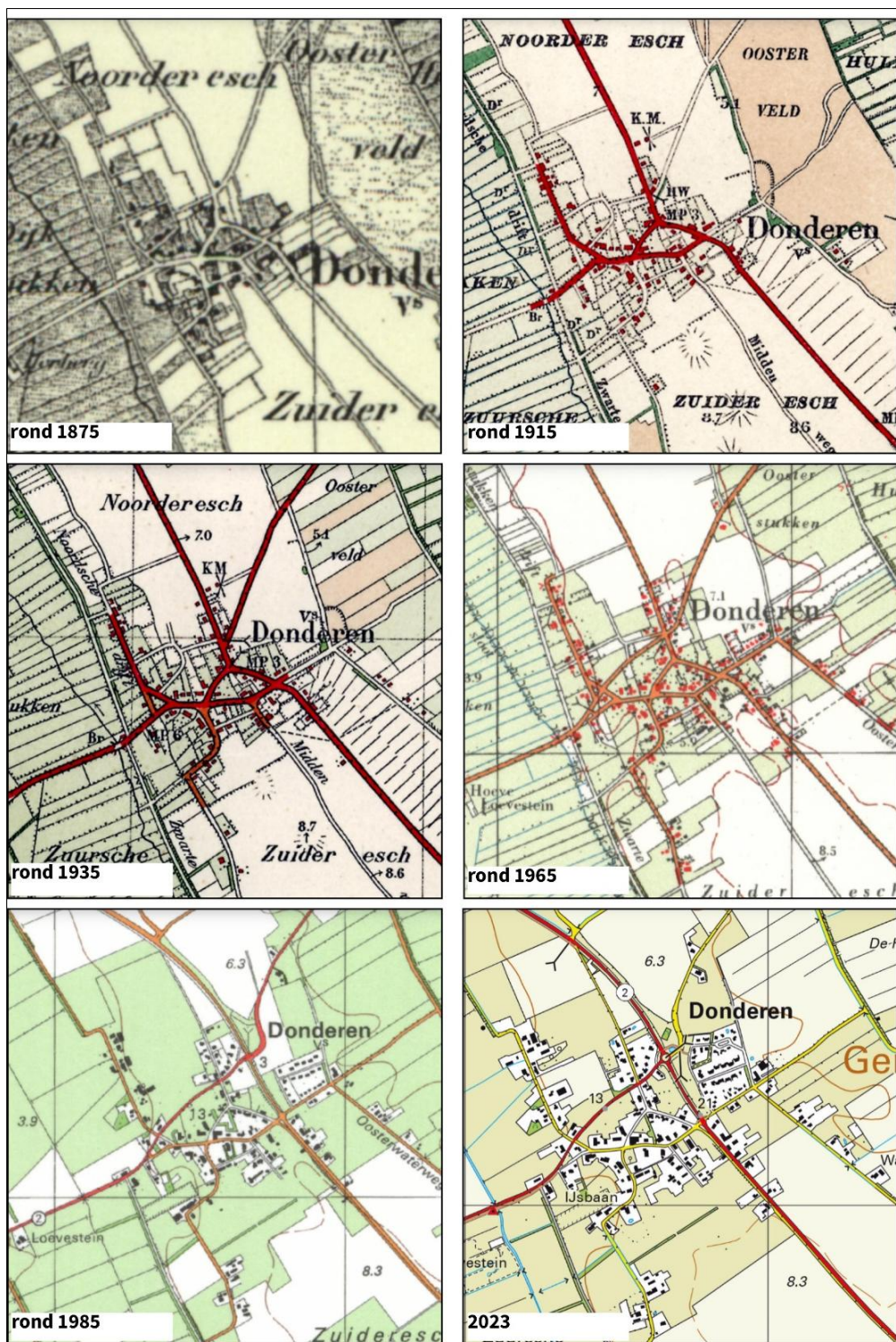

Cultuurhistorische analyse Middenweg 1 Donderen

1. Historie

Donderen is een van de kenmerkende Drentse esdorpen. De opzet van het dorp met verspreid staande boerderijen aan de rand van de essen is nog steeds herkenbaar. Op onderstaande topografische kaarten is de ontwikkeling van Donderen goed te zien.

Figuur 1 Overzicht ontwikkeling Donderen aan de hand van topografische kaarten (bron: topotijdreis.nl)

Typerend voor de esdorpen is hun ligging aan de essen en in de nabijheid van het beekdal en het veld. Elk deel van een dorpslandschap heeft, op werkbare afstand, zijn eigen functie, waarbij gebruik gemaakt is van de ondergrond en de hoogte: de hoger gelegen delen, de essen, vormen het bouwland, het lagere en vochtiger beekdal functioneert als hooiland en voor de beweiding van het vee. Op de overgang van hoog naar laag ligt doorgaans het dorp met zijn boerenerven en brink(en).

Elk deel heeft zijn karakteristieke structuur en beplanting: de vaak onverdeelde es met beplanting op de esranden. De percelering en houtwallen die het beekdal insteken (oorspronkelijk als veekering) en in de dorpen de informele groepering en afwisseling van boerderijen en groene open ruimtes, waaronder de brink. De wegenstructuur volgt de informele indeling, ook door de groene overgang van weg naar erf. Vanuit het dorp zijn vaak meerdere doorzichten, zowel naar de essen als naar het beekdal.

De topografische kaarten laten goed zien hoe Donderen ligt tussen haar essen aan de noord- en zuidzijde. Aan de westzijde vinden we het beekdal van de Grote Masloot en aan de oostzijde het Oosterveld. Het dorp is gaandeweg gegroeid langs de bestaande wegenstructuur. Opvallend is dat de planmatige uitbreidingen van Donderen op afstand van het oude dorp liggen. Daardoor is de oorspronkelijke structuur van het oude esdorp nog goed zichtbaar.

2. Beleid en waardenstelling

Provincie Drenthe

Cultuurhistorie is een van de kernkwaliteiten van de provincie Drenthe. Het belang en de waarde van cultuurhistorie is vastgelegd in het Cultuurhistorisch Kompas van de provincie Drenthe.

Het esdorp Donderen maakt onderdeel uit van de cultuurhistorische hoofdstructuur van de provincie Drenthe. Deze hoofdstructuur is ontwikkeld aan de hand van de volgende vier criteria:

- De onderlinge, samenhangende relatie van elementen, structuren en gebieden;
- De bovenlokale betekenis van de elementen, structuren en gebieden;
- De mate waarin de elementen, structuren en gebieden nu ruimtelijk dominant zijn;
- De mate waarin zij karakteristiek zijn voor de provincie Drenthe en voor het deelgebied.

Donderen maakt deel uit van het deelgebied 'Kop van Drenthe'. Voor dit deelgebied spreekt de provincie de ambitie uit om het oude cultuurlandschap herkenbaar te houden. De ruimtelijke druk en dynamiek in deze regio tussen Groningen en Assen is groot. Behoud van cultuurhistorische kwaliteit is daarom niet vanzelfsprekend. Voor voorliggende ontwikkeling zijn de volgende ambities van de provincie Drenthe relevant:

- Het in stand houden van de karakteristiek van het esdorpenlandschap. Deze karakteristiek uit zich in een zichtbare ruimtelijke samenhang tussen esdorp, es, beekdal en veld, met bijbehorend microreliëf en beplantingselementen als houtwallen, esrandbosjes en middeleeuwse gebruiksbossen. Bovendien kent het esdorpenlandschap een grote tijdsdiepte, wat blijkt uit zichtbare en onzichtbare (pre)historische bewoningssporen als nederzettingen, grafmonumenten en celtic fields.
- Het vasthouden en zorgvuldig doorzetten van de ruimtelijke opzet van de esdorpen. Deze opzet wordt getypeerd door een vrije ordening van bebouwing en boerderijen, afwisseling tussen bebouwde plekken en open ruimtes (in het bijzonder de brinken) en doorzichten naar het omliggende buitengebied.

Aan het deelgebied is het beschermingsniveau 'eisen stellen' verbonden vanwege de zeer grote cultuurhistorische samenhang in het gebied en de verwachte ruimtelijke ontwikkelingen. Dat betekent dat de provincie in deze gebieden ontwikkelingen in de vanuit cultuurhistorie gewenste richting wil kunnen (bij)sturen. Het zorgvuldig en verantwoord omgaan met de cultuurhistorische samenhang vormen het vertrekpunt. Van initiatiefnemers wordt verwacht dat de cultuurhistorische samenhang als dé drager voor nieuwe plannen wordt gebruikt. Ontwikkelingen bouwen voort op de bestaande cultuurhistorische samenhang. De provincie wil daarover vroegtijdig in gesprek.

Gemeente Tynaarlo

De gemeente Tynaarlo kent een grote hoeveelheid en verscheidenheid aan cultuurhistorisch erfgoed. Daarom heeft de gemeente de waarde van cultuurhistorie en het cultuurhistorisch erfgoed vastgelegd in haar structuurvisie Cultuurhistorie.

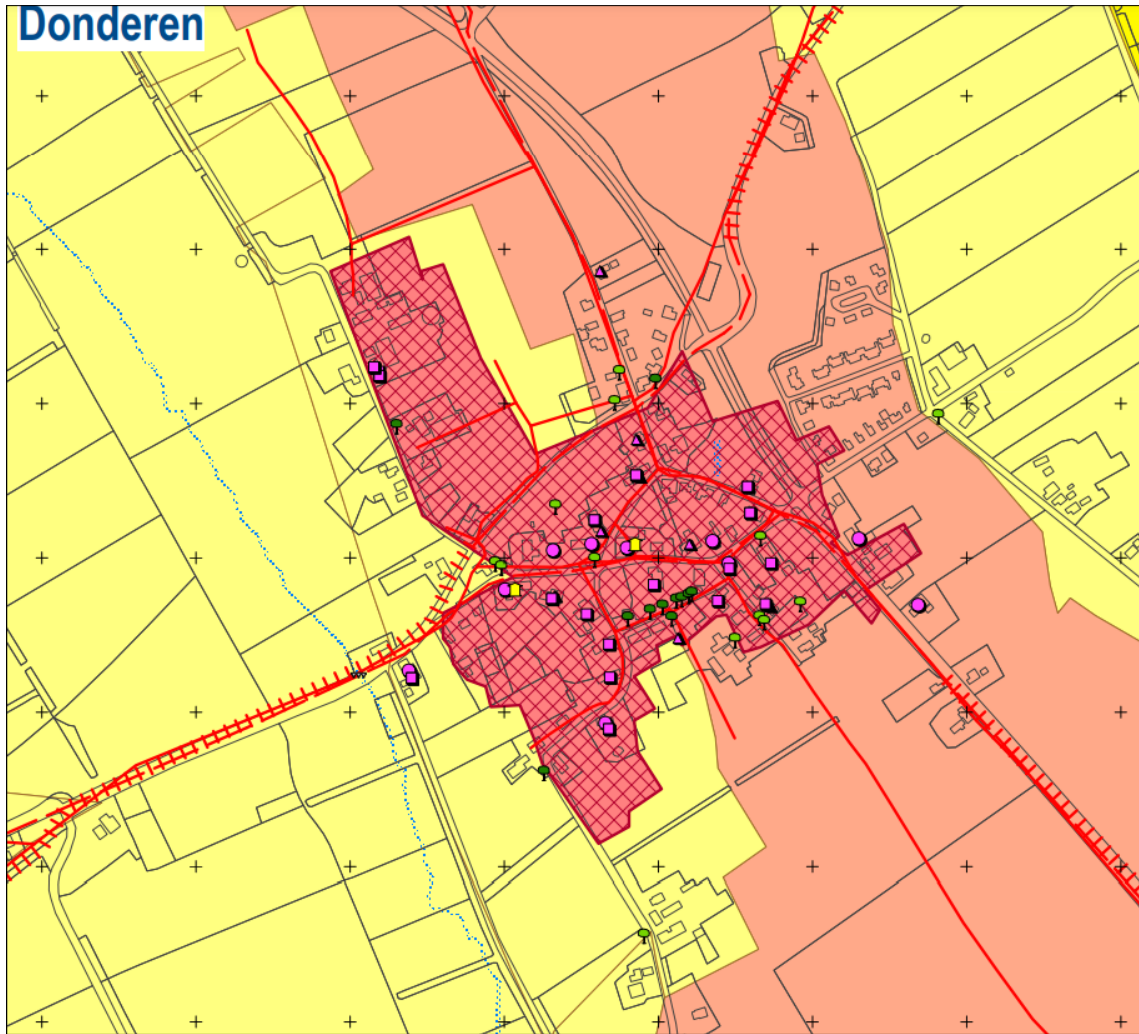
In de structuurvisie cultuurhistorie geeft de gemeente haar visie op hoe zij in de toekomst met het waardevolle en waardevaste erfgoed in de gemeente Tynaarlo om wil gaan. Daarbij staat de identiteit van de gemeente centraal. De gemeente heeft het waarborgen van het erfgoed en de ruimtelijke identiteit van Tynaarlo samengevat in één centrale boodschap: *de gemeente wil historische structuren en karakteristieken herkenbaar houden, de kwaliteit bewaken en de historische gelaagdheid in acht nemen.*

Verder gaat de structuurvisie cultuurhistorie uit van de volgende punten:

1. naast monumentenzorg is er een verbreding naar gebiedsgerichte erfgoedzorg;
2. bij ruimtelijke ontwikkelingen neemt cultuurhistorie een gelijkwaardige positie in naast andere belangen;
3. de inzet is gericht op behoud door ontwikkeling;
4. erfgoed heeft niet slechts een cultuurhistorische waarde, maar kent ook een economische, sociale, educatieve en duurzaamheidswaarde.

In de structuurvisie is Donderen aangeduid als een gebied van zeer hoge waarde. Voor deze gebieden stelt de gemeente bij ruimtelijke ontwikkelingen te willen streven naar behoud en/of inpassing. In bestemmingsplannen wordt een dubbelbestemming ('Waarde cultuurhistorie') opgenomen.

- In deze gebieden is cultuurhistorie mede een bepalende factor bij ruimtelijke plannen. Bij concrete ontwikkelingen gewenste ontwikkelingsrichtingen en adviezen in acht nemen.
- Er moet aandacht zijn voor cultuurhistorie. Het kan zijn dat er nader onderzoek gevraagd wordt waarin de kansen en beperkingen benoemd worden. Cultuurhistorisch onderzoek dat voorafgaat aan ruimtelijke plan- en besluitvorming sluit aan bij de aard en schaal van het gebied en –vooral- de opgave en is gebaseerd op een omschrijving van de opdracht.
- Wanneer kan worden aangetoond dat een ontwikkeling een dusdanig groot maatschappelijk of openbaar belang heeft dat behoud van cultuurhistorie niet mogelijk is, dan moet uit cultuurhistorisch onderzoek te blijken welke kansen en beperkingen zijn onderzocht. Hierbij ontwikkelingsrichtingen en adviezen ter inspiratie hanteren. Ook moet een voorstel tot compensatie worden gedaan.

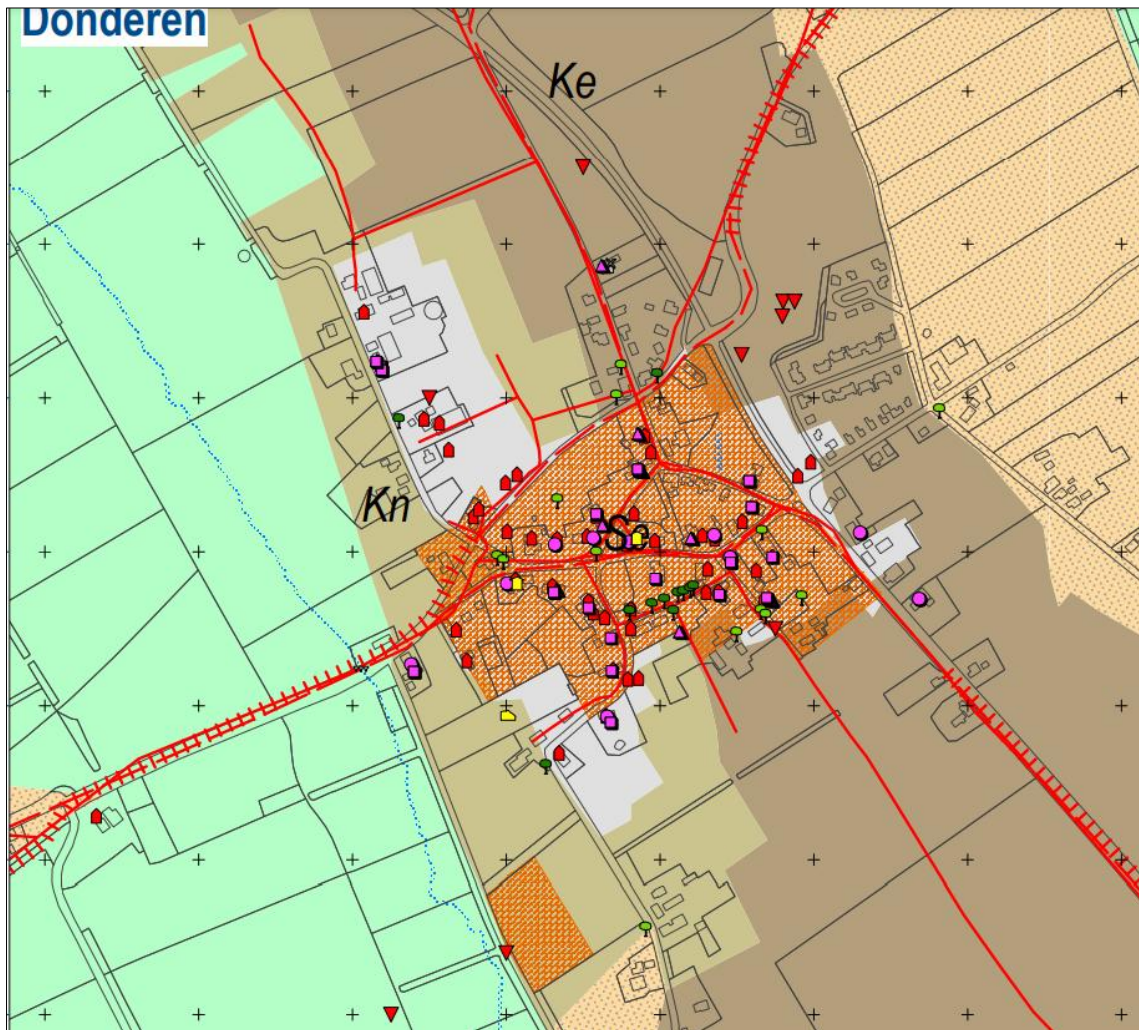
Figuur 2 Uitsnede beleidsadvieskaart cultuurhistorie voor het dorp Donderen

Donderen wordt door de gemeente gerekend tot de waardevolle dorpsgezichten. Voor deze dorpsgezichten is de samenhang tussen dorp, bebouwing en het omliggende esdorpenlandschap van groot belang. Nieuwe ontwikkelingen moeten de specifieke kenmerken van deze dorpstypologie respecteren. Bij waardevolle dorpsgezichten gaat het expliciet om:

- behoud of herstel van de onregelmatige paden- en wegenstructuur van het dorp;
- behoud of herstel van de karakteristieke structuur van bebouwing, die deels wel en deels niet op de wegenstructuur is georiënteerd;
- aanhaken bij nieuwe ontwikkelingen bij bouwmassa en specifieke karakteristieken van de aanwezige bebouwing, zoals de deeldeuren die naar de straatzijde wijzen; behoud van de open structuur rond de oudere bebouwing en de karakteristieke erfinrichting. Historische erfaanleg (van bijvoorbeeld eenvoudige (moes)tuinen en boomgaarden) rond de bebouwing wordt gestimuleerd;
- behouden en versterken van de positie en het karakter van de brinken in het dorp, onder meer door de eventuele beplanting en herstel of behoud van de poel;

zorgvuldige omgang met materiaalgebruik in de dorpen, bijvoorbeeld door gebruik van klinkers voor wegen;

- het volgen van het betreffende landschaps- of dorpsstype voor nieuwe bebouwing;
- behoud en herstel van lanen langs de wegen vanuit de brinken, waarbij aan de zijde van de es de laanbeplanting stond bij de rand van het dorp.

Figuur 3 Uitsnede beleidsadvieskaart cultuurhistorie voor het dorp Donderen

Uit de beleidswaardenkaart blijkt dat het voorliggend initiatief ligt in een gebied (geruite arcering) waarvoor de gemeente streeft naar eenzelfde benadering als dat van de beschermde dorpsgezichten. Er is speciale aandacht voor de aanwezige historische karakteristieken en we streven naar het behouden ervan.

Conclusie

Door zowel de gemeente als de provincie wordt het dorp Donderen **hoog gewaardeerd**. De cultuurhistorische waarden zijn zichtbaar en van evident belang voor de herkenbaarheid en de beleving van het kenmerkende Drentse esdorpenlandschap.

Nieuwe ontwikkelingen moeten de bestaande cultuurhistorische waarden respecteren en daar op verder bouwen.

3. Ruimtelijke en cultuurhistorische analyse

Donderen is een esdorp waarvan de historische structuren nog goed herkenbaar zijn. De opzet van het dorp bestaat uit een reeks van elkaar kruisende wegen die het dorp al eeuwenlang verbinden met de omgeving.

Het oorspronkelijke dorp bestaat uit meest agrarische bebouwing. Veel boerderijen zijn karakteristiek en aangewezen als waardevol op de gemeentelijke advieskaart. De boerderijen staan steeds onder een andere hoek ten opzichte van de weg; met de zijkant, de voorkant of met de baanderdeuren. Typisch Drents.

Het dorp heeft een sterk groen karakter. Dat komt door de groene bermen langs de straten en de bomen in het openbaar gebied, bij kruisingen en op overhoeken. Het groene karakter wordt ook gevormd door de tuinen met hun hagen rondom, bomen en boomgaarden en her en der een weilandje. Het groen geeft het dorp een besloten karakter. Op een enkele plek is een doorzicht over de tuinen heen naar de essen ten noorden en zuiden van het dorp.

Kenmerkend voor Drentse esdorpen zijn de overhoeken en de open plekken. Worden de groene, onbebouwde plekken vergeleken met de topografische kaart van 1950, dan is te zien dat op twee van deze plekken in de daaropvolgende jaren woningbouw is toegevoegd. Overigens zijn veel plekken, die nu nog steeds groen zijn, particulier eigendom. De kaart van 1950 is als referentie genomen, omdat nadien grootschaliger woningbouw is ontwikkeld in de kleine esdorpen. Daardoor is het beeld van 1950 een passende weergave van de niet planmatige ontwikkeling van het dorp Donderen in de daaraan voorafgaande periode.

Figuur 4 Analysekaart Donderen

Conclusie

Het voorliggend initiatief behelst het bebouwen van een van de open, groene plekken in Donderen. Deze plek is lange tijd onbebouwd is geweest. HisGis laat zien dat er mogelijk een pand heeft gestaan in 1832, op de reeks topkaarten die daarop volgen is het bewuste pand niet meer te zien. Dat is niet raar, de reeks aan topografische kaarten laat goed zien hoe het dorp gaandeweg is gegroeid en hoe panden zijn verdwenen en teruggebouwd op soms net andere plekken.

Figuur 5 Uitsnede HisGis, panden rond 1832, plangebied in blauwe contour

4. Afwegingskader

De gemeente streeft bij waardevolle dorpsgezichten naar:

1. behoud of herstel van de onregelmatige paden- en wegenstructuur van het dorp;
2. behoud of herstel van de karakteristieke structuur van bebouwing, die deels wel en deels niet op de wegenstructuur is georiënteerd;
3. aanhaken bij nieuwe ontwikkelingen bij bouwmassa en specifieke karakteristieken van de aanwezige bebouwing, zoals de deeldeuren die naar de straatzijde wijzen;
4. behoud van de open structuur rond de oudere bebouwing en de karakteristieke erfinrichting. Historische erfaanleg (van bijvoorbeeld eenvoudige (moes)tuinen en boomgaarden) rond de bebouwing wordt gestimuleerd;
5. behouden en versterken van de positie en het karakter van de brinken in het dorp, onder meer door de eventuele beplanting en herstel of behoud van de poel;
6. zorgvuldige omgang met materiaalgebruik in de dorpen, bijvoorbeeld door gebruik van klinkers voor wegen;
7. het volgen van het betreffende landschaps- of dorpsstype voor nieuwe bebouwing;
8. behoud en herstel van lanen langs de wegen vanuit de brinken, waarbij aan de zijde van de es de laanbeplanting stond bij de rand van het dorp.

Ad 1. behoud of herstel van de onregelmatige paden- en wegenstructuur van het dorp.

De aanwezige wegenstructuur rondom het projectgebied blijft intact en onaangetast. De nieuwe woning wordt binnen de bestaande wegenstructuur ingepast.

Ad 2. behoud of herstel van de karakteristieke structuur van bebouwing, die deels wel en deels niet op de wegenstructuur is georiënteerd.

De nieuwe woning voegt zich binnen de bestaande stedenbouwkundige setting van bebouwing langs de Middenweg en vult een open ruimte op. Deze opvulling vindt zodanig plaats dat het grootste deel van het erf open blijft. De karakteristieke structuur, de afwisseling van openheid en bebouwing, wordt niet aangetast.

Ad 3. aanhaken bij nieuwe ontwikkelingen bij bouwmassa en specifieke karakteristieken van de aanwezige bebouwing, zoals de deeldeuren die naar de straatzijde wijzen.

Het plan voorziet in een logische verbinding tussen enerzijds karakteristieke bebouwing aan de dorpsrand (Middenweg) en naoorlogse bebouwing richting de Vriezerweg. Door de driehoekige vorm van het perceel aan de Middenweg lijkt de woning willekeurig schuin te zijn neergezet. Dit zorgt er ook voor dat het breedste deel van het perceel open blijft.

Ad 4. behoud van de open structuur rond de oudere bebouwing en de karakteristieke erfinrichting. Historische erfaanleg (van bijvoorbeeld eenvoudige (moes)tuinen en boomgaarden) rond de bebouwing wordt gestimuleerd

Voor dit plan is het de opgave om de aan het esdorpenlandschap gelegen dorpsrand visueel te verbinden met de naoorlogs ge- en verbouwde zijde van de dorpskern.

Eenzijds door het openen van de ruimte, anderzijds door creëren en versterken van visuele verbindingen.

De grootte en vorm van het plangebied laten het toe om het perceel richting de dorpsrand te herstellen als boerenerf. Om ervoor te zorgen dat de erfinrichting aansluit op de karakteristieke boerderijen aan de Middenweg is een erfinrichtingsplan opgesteld in lijn met het project Boerenerven in Donderen. Het omringende landschap wordt naar de dorpskern in begeleid, andersom geldt dat er vanuit het plangebied een ruim blikveld is ontstaan met zicht op diverse rieten daken van zowel omringende als verder weg gelegen gebouwen.

- Ad 5. *behouden en versterken van de positie en het karakter van de brinken in het dorp, onder meer door de eventuele beplanting en herstel of behoud van de poel.*

Voor het accentueren van erfafscheidingen is gebruik gemaakt van beukenhagen. Dat past binnen het aanwezige straatbeeld ter plaatse en geeft extra karakter aan het behoud en de verdergaande ontwikkeling van dit deel van het brinkdorp. Verder heeft in het plangebied groot onderhoud plaatsgevonden waarbij de wildgroei is verwijderd, en de erfomsluitende beplanting is aangebracht. Karakteristieke bomen op het terrein hebben de ruimte gekregen om te groeien, en er is diepte ontstaan in het landschap. Daarnaast zijn er tal van streekeigen bomen en struiken aangeplant zoals Krentenboompjes en sneeuwbalstruiken.

- Ad 6. *zorgvuldige omgang met materiaalgebruik in de dorpen, bijvoorbeeld door gebruik van klinkers voor wegen.*

Zoals onder 1 aangegeven blijft het aanwezige stratenpatroon intact. Het plangebied strekt zich niet uit tot het openbaar gebied. De vormgeving en het materiaal van de te bouwen woning wordt overigens wel afgestemd op dat van de omgeving, zoals het gebruik van riet en bruine gevelsteen.

- Ad 7 en 8. *het volgen van het betreffende landschaps- of dorpstype voor nieuwe bebouwing. Behoud en herstel van lanen langs de wegen vanuit de brinken, waarbij aan de zijde van de es de laanbeplanting stond bij de rand van het dorp.*

Voor de voorgenomen ontwikkeling is een erfinrichtingsplan opgesteld. Hierin wordt uitgebreid ingegaan op de verhouding tussen (de inrichting van) het plangebied en de omgeving. Korthedshalve verwijzen wij daarnaar.